

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Ректор Харківської державної

академії дизайну і мистецтв

проф. Олександр СОБОЛЄВ

07. 03. 2025 р.

ВИСНОВОК

ПРО НАУКОВУ НОВИЗНУ, ТЕОРЕТИЧНЕ ТА ПРАКТИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЇ

Соколової Дарини Костянтинівни за темою: «Церковний живопис Полтавщини XVII – початку XX століть: стилістика, іконографічні та техніко-технологічні особливості», поданої на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 023 – Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація (галузь знань 02 – Культура і мистецтво).

Дисертація аспірантки Соколової Дарини Костянтинівни за темою: «Церковний живопис Полтавщини XVII – початку XX століть: стилістика, іконографічні та техніко-технологічні особливості» виконана на кафедрі реставрації та експертизи творів мистецтв Харківської державної академії дизайну і мистецтв. Тема дисертації затверджена вченою радою ХДАДМ (протокол № 16 від 03.12.2021 року).

Для підготовки висновку про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації Соколової Д.К. вченою радою ХДАДМ було визначено, що попередня експертиза дисертації проводитиметься на фаховому семінарі ХДАДМ та призначено двох рецензентів: Горбатенко Людмилу Павлівну (доцента, кандидата мистецтвознавства) та Ковальову Марію Миколаївну (доцента, кандидата мистецтвознавства).

За результатами аналізу змісту дисертаційного дослідження Соколової Д.К., поданих до розгляду наукових публікацій за темою дисертації, а також враховуючи підсумки публічної презентації здобувачем наукових результатів дисертації, яку проведено на кафедрі реставрації та експертизи творів мистецтв 21 лютого 2025 р., визначено наступне:

1. Актуальність теми дисертації. В останні десятиліття значно актуалізувались дослідження регіональних особливостей церковного мистецтва України. На жаль, ця тенденція майже не зачепила великі регіони Лівобережної України, зокрема Полтавщину, хоча саме козацькі полки, з яких після ліквідації Гетьманщини була створена Полтавська губернія відігравали значну роль у розвитку культурно-мистецьких процесів в Україні, а в XIX ст. саме Полтавщина стала одним з тих українських регіонів де народжувались українські мистецькі та літературні твори.

Незважаючи на лихоліття радянської доби на Полтавщині залишилась значна кількість церковних споруд, в яких збереглися зразки церковного живопису. Ці пам'ятки потребують особливої уваги в контексті їх збереження, дослідження, систематизації тощо. На першу чверть XXI ст. Полтавщина все ще залишається певною лакуною в сенсі дослідження церковного мистецтва. Але, слід зауважити, що без дослідження пам'яток Полтавщини важко зрозуміти закономірності розвитку мистецтва в інших регіонах України, як на захід так і на схід від неї. Церковне мистецтво Полтавщини, з її регіональними відмінностями є важливою складовою української національної культури, де питання вивчення та зберігання значно актуалізувались під час російсько-Української війни. Під загрозою опинилось існування української культури як явища.

Дослідження церковного живопису Полтавщини, що ставить собі за мету побудову цілісної картини розвитку церковного мистецтва в регіоні є актуальним, бо наочно демонструє оригінальні самобутні риси регіонального церковного живопису, в загальноукраїнському контексті демонструє велику

регіональну різноманітність церковного мистецтва. Вивчення церковного мистецтва Полтавщини надає можливість дати мистецьку оцінку творам, поставити питання про їх захист на державному рівні. Збереження та вивчення цих мистецьких творів сприяє усвідомленню власної культурної унікальності та історичної спадкоємності, що є особливо важливим у контексті історичних викликів та криз.

2. Особистий внесок здобувача в отриманні наукових результатів.

Усі теоретичні та практичні результати, що виносяться на захист, отримані автором самостійно. Тема дослідження представлена у трьох наукових публікаціях у фахових виданнях України.

3. Новизна основних результатів дисертаційного дослідження полягає в тому, що

- були виявлені та введені до наукового обігу нові пам'ятки церковного мистецтва Полтавщини;
- вперше було зібрано та систематизовано науковий матеріал щодо церковного живопису Полтавщини другої половини XVII – початку XX ст.;
- вперше була здійснена типологізація ікон, виявлених на території Полтавщини XVII – початку XX ст.;
- було з'ясовано характерні іконографічні та техніко-технологічні особливості ікон, виявлених на території Полтавщини XVII – початку XX ст.
- було виявлено та введено до наукового обігу нові іконописні центри, які існували на території Полтавщини;
- вперше побудована цілісна картина розвитку церковного мистецтва на території Полтавщини;

4. Достовірність та обґрунтованість отриманих результатів та запропонованих автором рішень, висновків, рекомендацій.

Серед важливих висновків, що становлять науково-практичну цінність роботи, перш за все, слід відзначити те, що Соколова Д.К. у своїй дисертації вперше комплексно проаналізувала іконографічні та техніко-технологічні

особливості іконопису Полтавщини, що дозволило висвітлити особливості церковного мистецтва регіону.

Аналіз публікацій дозволив встановити, що тема церковного мистецтва Полтавщини недостатньо висвітлена у науковій літературі. В наявних публікаціях постерігається дві тенденції: а) узагальнений розгляд церковного мистецтва регіону в контексті мистецтва всієї Лівобережної України; б) акцентування уваги на окремих небагатьох пам'ятках Полтавщини.

Було встановлено, що церковне мистецтво Полтавщини мало певні періоди розвитку. Перший етап – доба Гетьманщини (1648–1764) характеризується посиленням впливу козацтва на формування мистецької спадщини XVII – XVIII ст. Другий етап (скасування Гетьманщини (1764 – початок XX ст.) став наслідком ліквідації полкової системи Лівобережної України, утворення Полтавської губернії.

В результаті досліджень в музейних зібраннях, приватних колекціях та церквах було виявлено ряд пам'яток, які раніше не були у науковому обігу. Виявлені ікони було поділено на декілька груп за іконографічними типами: ікони Тринітарного догмату, Христологічного, Маріологічного циклу та ікони св. Миколая. За часом створення виявлені пам'ятки було розділено на ікони козацького періоду та ікони XIX – початку XX ст.

Було встановлено, що провідним майстром монументальних розписів Полтавщини наприкінці XIX – початку XX ст. був О.Я. Сокіл. Найвідоміші храми з його розписами включають Сампсоніївську церкву в Полтаві та церкву Трьох Святителів у Харкові. В процесі дослідження був виявлений ще один ансамбль розписів, який, ймовірно, належить пензлю О.Сокола – Богоявленська церква в с.Обознівка (Полтавська обл.).

Отримані результати відкривають перспективу подальших досліджень церковного мистецтва Полтавщини, що передбачає дослідження монастирської іконописної традиції, особливостей іконостасів то що.

5. Практичне значення одержаних результатів.

Результати дослідження мають важливе значення для музейної роботи та можуть слугувати основою для реставрації та визначення автентичності релігійних живописних пам'яток Полтавщини. Дослідницькі матеріали можуть бути інтегровані в освітні програми, зокрема у курси, присвячені іконографії, історії українського мистецтва та технологіям живопису. Завдяки цьому науковому підходу можна забезпечити збереження та популяризацію культурної спадщини регіону, а також сприяти подальшому розвитку теоретичних знань у цій галузі.

6. Апробація результатів дослідження.

Основні тези та висновки дисертації були апробовані на 6 наукових конференціях. Публікації висвітлюють такі теми: 1) «Розробка методики реставрації творів з пошкодженням фарбового шару, спричиненого термічними чинниками» (2021) (тези до XI Міжнародна науково-практична конференція молодих вчених «Пам'яткоохоронні традиції Слобожанщини») 2) «Іконографічний аналіз ікони «Спас Великий Архієрей» (2022) (тези до міжнародної наукової конференції Десяті Платонівські читання пам'яті академіка Платона Білецького (1922-1998)). 3) «Богоявленська церква в с. Обознівка Глобинського району. Проблема збереження та реставрація храму» (2023) (тези до науково-практичної конференції, присвяченої 200-літтю ЛНГМ ім. Б.Г. Возницького). 4) «Образи Святої Трійці та Бога Отця на території Полтавщини: «Новозавітна Трійця» у іконографічному типі «Сопрестолля» (2024) (тези до XXVIII Міжнародної наукової конференції «Слобожанські читання»). 5) «Іконографічний тип «Коронування Богородиці» на території Полтавщини» (2024) (тези до науково-практичної конференції «Львівська національна галерея мистецтв імені Б.Г. Возницького й музейництво в Україні: мистецтво і ментальне здоров'я»). 6) «Образ святого Миколая в сакральному мистецтві Полтавщини» (2024) (тези до міжнародної наукової конференції «30 років кафедрі реставрації та експертизи творів мистецтва»).

7. Повнота опублікування результатів дисертації та особистий внесок здобувача до всіх наукових публікацій, опублікованих із співавторами та зарахованих за темою дисертації.

Результати дисертаційного дослідження оприлюднено в 9 наукових публікаціях, зокрема в 3 статтях у фахових наукових виданнях України і 6 тезах до наукових міжнародних конференцій.

СПИСОК НАУКОВИХ ПРАЦЬ, В ЯКИХ ОПУБЛІКОВАНІ ОСНОВНІ РЕЗУЛЬТАТИ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Соколова Д.К. Дві ікони з села Манжелія: ікони невідомого іконописного осередку Полтавщини першої чверті XX ст. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Дорогобич, 2024. Вип. 79, том 2. С. 114-120. <https://doi.org/10.24919/2308-4863/79-2-17>

2. Соколова Д.К. Особливості ікон Святої Трійці Миргородського та Переяславського полків XVII – XVIII століття. *Український мистецтвознавчий дискурс*. 2024. № 4 С. 134–140. <https://doi.org/10.32782/uad.2024.4.19>

3. Соколова Д.К. Шуліка В.В. Іконографічні програми монументальних розписів О.Я. Сокола у храмах Харківщини та Полтавщини. *Український мистецтвознавчий дискурс*. 2024. (5). С. 133–144. <https://doi.org/10.32782/uad.2024.5.15>

ПУБЛІКАЦІЇ, ЯКІ ДОДАТКОВО ВІДОБРАЖАЮТЬ НАУКОВІ РЕЗУЛЬТАТИ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Соколова Д.К. Антоненкова Н.О. Розробка методики реставрації творів з пошкодженням фарбового шару, спричиненого термічними чинниками. *Пам'яткознавчі погляди молодих вчених*. Харків. 2021. Вип. 7. С. 27–34.

2. Соколова Д.К. Іконографічний аналіз ікони Спас Великий Архієрей. Десяті Платонівські читання : тези доповідей Міжнародної наукової

конференції (Київ, 2022). Львів-Торунь : Liha-Pres, 2022. 248 с. С. 90–91
<https://doi.org/10.36059/978-966-397-301-2-40>

3. Соколова Д.К. Антоненкова Н.О. Богоявленська церква в с. Обознівка Глобинського району. Проблема збереження та реставрація храму. *Львівська національна галерея мистецтв імені Б.Г. Возницького й музейництво в Україні: національна специфіка та європейський контекст*. Львів. 2023. С.

4. Соколова Д.К. Образи Святої Трійці та Бога Отця на території Полтавщини: «Новозавітна Трійця» у іконографічному типі «Сопрестолля». Тези доповідей учасників XXVIII Міжнародної наукової конференції «Слобожанські читання». – Харків : Курсор, 2024. – 144 с. С. 126-128.

5. Соколова Д.К. Іконографічний тип «Коронування Богородиці» на території Полтавщини. *Львівська національна галерея мистецтв імені Б.Г. Возницького й музейництво в Україні: національна специфіка та європейський контекст*. Львів. 2025.

6. Соколова Д.К. Образ святого Миколая в сакральному мистецтві Полтавщини. 30 років кафедри реставрації та експертизи творів мистецтва». 2024.

РЕЦЕНЗЕНТИ УХВАЛИЛИ:

1. Затвердити висновок про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертаційного дослідження Соколової Д.К. на тему «Церковний живопис Полтавщини XVII – початку XX століть: стилістика, іконографічні та техніко-технологічні особливості».

2. Вважати, що за актуальністю, проблематикою, змістом, ступенем наукової новизни, теоретичною та практичною цінністю здобутих результатів, обґрунтованістю висновків дослідження дисертація Соколової Д.К. «Церковний живопис Полтавщини XVII – початку XX століть: стилістика, іконографічні та техніко-технологічні особливості» повністю відповідає науковому профілю спеціальності 023 – Образотворче мистецтво,

декоративне мистецтво, реставрація (галузь знань 02 – Культура і мистецтво), відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 26 березня 2016 року № 261, та пункту 11 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44.

3. На підставі розгляду дисертації, наукових публікацій та апробацій дослідження, а також за результатами публічної презентації наукових результатів рекомендувати дисертацію Соколової Д.К. на тему «Церковний живопис Полтавщини XVII – початку XX століть: стилістика, іконографічні та техніко-технологічні особливості» за спеціальністю «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація» до захисту на здобуття ступеня доктора філософії у разовій спеціалізованій вченій раді.

21.02.2025

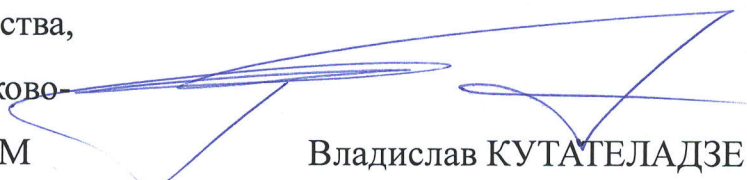
ГОЛОВА

фахового семінару

кандидат мистецтвознавства,

доцент, проректор з науково-

дослідної роботи ХДАДМ

Владислав КУТАТЕЛАДЗЕ